

K OSOBNOSTI A DÍLU ROMANA MRÁZKA

(úvodní slovo)

Stanislav Žaža

Pro nás, kdo jsme svého kolegu a přítele Romana Mrázka znali od dob počátečního rozmachu jeho tvůrčích sil před téměř čtyřiceti roky, není snadné si představit, že by se dnešního dne dožil už sedmdesátí let. Nesrovnatelně těžší je však smířit se s tím, že už dva roky není mezi námi, že na tomto zasedání nebude vystupovat. Vždyť po léta bylo na této fakultě málo shromáždění vědců se k jazykovědě, která by profesor Mrázek, erudovaný a pohotový lingvista, neobohatil svým fundovaným příspěvkem nebo vtipným postřehem či glosou, přinášejícími vždy cenné impulsy pro další diskuse a pro nové výzkumy.

Roman Mrázek působil na filozofické fakultě naší univerzity od roku 1954. Do lingvistiky vstoupil však již dříve: jeho první články pocházejí již z let 1951-53 a svou tematikou i rozsahem svědčily už tehdy o tom, že mimořádně talentovaný žák významných badatelů F. Trávníčka, V. Machka, J. Macúrka a jiných bude plodně rozvíjet poznatky, jichž se mu dostalo v jejich přednáškách a seminářích.

Mrázkův zájem o jazyk a jazykovědu byl od počátku mnohostranný. Nebylo snad na tomto poli dílčího problému, nad nímž by se nezamýšlel. Zasáhl plodně do oblasti morfematiky, akcentuace aj. Avšak osou jeho vědecké činnosti se stal výzkum ruské syntaxe. Přistupoval k němu od počátku z hlediska důsledného porovnávání s češtinou. Metodu konfrontační analýzy, na jejímž zrodu a zpracování má podstatný podíl, úspěšně uplatňoval při průzkumu všech témat, jimž věnoval své badatelské úsilí. Promýšlel tyto problémy opravdu usilovně, často v několika fázích a v různých projekcích, "con amore e con dolore", s láskou a bolestí, jak říká sám v úvodu k svému poslednímu spisu. Zajímá ho zprvu otázka členitosti jednoduché věty, k níž se několikrát vracel, dále pak oblast pádosloví, jejíž studium vyústilo posléze v monografii *Синтаксис русского творительного* (1964) a později též ruská a slovanská věta z hlediska modálních, emocionálních a hodnoticích postojů mluvčího. Porovnávací studium u Mrázka postupně přesáhlo rámec bilaterální konfrontační analýzy a zahrnuje sféru všech slovanských jazyků. Výsledkem široce pojatého syntetického popisu slovanské věty je jeho nejnovější monografie *Сравнительный синтаксис славянских литературных языков*. Její první díl, *Исходные структуры простого предложения*, jehož vydání se autor již bo-

hužel nedočkal, vyšel zcela nedávno (s vročením 1990). Pojmem "výchozí struktury" jsou zde míněny elementární útvary vesměs slovesné (být se slovesným komponentem pouze hloubkovým), monopoziční, tj. jednozákladové, afirmativní, s absencí fázevé, deagentní, modální, emocionální a slovosledné modifikace. Rozlišování výchozích a odvozených větných struktur pokládal Mrázek za důležité a viděl v tom jeden z pozitivních přínosů transformační a generativní syntaxe. Derivované a modifikované struktury měly být zkoumány v dalších dilech. Ty měly dále obsahovat rovněž analýzu vnitřní stavby věty, souvětí a nejdůležitějších jevů textové syntaxe slovanských jazyků.

Mrázkovy badatelské výboje měly však nejen rozměr horizontální: šířily se, lze-li to tak říci, i směrem vertikálním, do minulosti. Z organického sepětí jeho lingvistického a historického vzdělání (studoval obor ruština-dějepis) vyvřel totiž jeho intenzivní zájem o problematiku historického vývoje ruštiny. Plodem tohoto zájmu je publikace *Историческое развитие русского языка*, vydaná jako učební text pro velký zájem u nás i v zahraničí třikrát (1982, 1984, 1988). Předností tohoto díla je mj. to, že na rozdíl od sovětských publikací tohoto druhu, popisujících vývoj ruštiny jako mateřského jazyka ve značné šíři, vybírá autor především ty jevy, které jsou důležité pro českého uživatele a které mu osvětlují výsledky vývojové dynamiky v současném jazyce. Knižní podoby se bohužel tato práce pro různé ediční problémy nedočkala.

Svůj suverénní rozhled po historické i současné problematice ruštiny uplatnil Mrázek nicméně také jako spoluautor (s H. Běličovou a O. Leškou) encyklopedického díla *Ruský jazyk v přítomnosti a minulosti* (dosud nevydaného), které spatřil v posledních dnech života ještě alespoň v korektuře.

K radě zobecňujících statí teoretického charakteru patří Mrázkovy práce o metodologii syntaktického popisu, o typologii věty, o problematice predikace, o větných členech, o syntagmaticitě, o valenci a intenci slovesa, o klasifikaci souvětí aj. Pro krátkost času je nelze na tomto místě podrobně komentovat. Ale stejně jako o výše uvedených platí i o těchto pracích, že jsou založeny na předcházejícím rozsáhlém materiálovém výzkumu. Patří k charakteristickým znakům Mrázkovy badatelské činnosti, že své teoretické závěry vždy úzkostlivě konfrontoval s jazykovými fakty a s jistou nedůvěrou přijímal ty tendence v lingvistice, o nichž soudil, že nedoceňují sepětí s bohatým materiálovým základem živého jazyka ve prospěch spekulativních závěrů. Vital naopak prosazování postupů, v kterých se uplatňuje spojení syntaxe se sémantikou a poukazoval v tomto směru na souvislosti nových proudů s názory našich lingvistů starší generace - F. Trávnička, B. Havránka a jiných.

Ač jazykovědec širokého teoretického rozhledu, byl Mrázek na hony vzdálen kabinetnímu učenectví. Naopak, zdůrazňoval vždy, že je svrchované žádoucí, aby výsledky lingvistického výzkumu maximálně přispívaly k dokonalému praktickému ovládnutí jazyka, zvláště cizího. V jeho činnosti se šťastně pojila hluboká vědecká erudice s pedagogickým mistrovstvím, na něž vděčně vzpomínají generace jeho žáků, bývalých aspirantů

a doktorandů. Rád a se zanícením přednášel, psal do metodických časopisů - jeho vůbec první článek byl uveřejněn v *Ruském jazyce* - a úzkostlivě pečoval o přístupnou formulaci a jazykovou vytríbenost svých prací. V této souvislosti vzpomeňme na Mrázkovu podstatnou účast při zpracování první naší důsledně konfrontační ruské gramatiky, totiž *Příruční mluvnice ruštiny*, zejména jejího 2. dílu (3. vyd. 1979) a *Školní mluvnice ruštiny* (vydané již jedenáctkrát). Práce na tomto poli, již jsem měl to štěstí se zúčastnit vedle svých zkušenějších kolegů - prof. Mrázka a rovněž již zesnulého prof. J. Bauera - byla pro mne díky jim nesmazatelným odborným přínosem, stejně jako pro nás všechny, kteří jsme pracovali v Mrázkově blízkosti, byly přínosem hodiny strávené v mnoha diskusích s ním na fakultě, při procházkách v přírodě i jinde. Nelze zapomenout na jeho podněcující i osobitým mrázkovským humorem prodrchnuté zaujetí pro lingvistické problémy, jimž v nejlepším smyslu slova provokoval své kolegy i studenty a nutil je k novému promýšlení různých otázek.

Rozsah Mrázkovy vědecké, pedagogické i organizační činnosti je těžko jmenovitě vyčísřit. Byl adresátem řady našich i zahraničních uznání, i když hodnota jeho díla a ocenění, jehož se mu za to dostalo, nebyly veličiny - vzhledem k okolnostem - vždy plně vyvážené. Z jeho domácích zásluh o rusistiku a slavistiku jmenujme aspoň ještě jeho hlavní účast na založení a budování obšírné bibliografie jazykovědných slavik na katedře ruského jazyka, které věnoval se svými spolupracovníky takřka třicet let a která dobře slouží mnoha zájemcům i z ciziny, a dále jeho výrazný podíl na organizování čtyř brněnských syntaktických symposií s mezinárodní účastí v letech 1961-1976, jež získala široký ohlas v naší i zahraniční odborné veřejnosti.

Přednášková turné a studijní pobyty prof. Mrázka v cizině - v slovanských i neslovanských státech - i jeho vědecké styky s mnoha lingvisty mu zjednaly renomé v celém slavistickém světě a jeho odchod přijali s upřímným zármutkem jazykovědci v mnoha zemích.

Prof. Mrázek se vepsal bezesporu nesmazatelně do dějin slovanské filologie jako výrazná osobnost. Přitom zůstal skromný a přátelský ke všem, ochotně vždy pomohl každému, kdo se na něj obrátil. Snad na každém rusistickém pracovišti u nás je alespoň jeden člověk, který je nějak zavázán prof. Mrázkovi za jeho pomoc či podporu.

Roman Mrázek odešel, ale hodnota jeho pronikavých a nejednou průkopnických prací jistě obstojí v prověrce času. Jeho myšlenky vědecké i pedagogické zůstanou živé a budou zajisté dobře sloužit i dalším generacím.